„Sfîrșitul neînfruntat” al vieții sau despre necesitatea înnoirii limbajului liturgic românesc

Octavian GORDON

Continuing my research in the field of the ecclesiastic language, I propose for semantic analysis one of the most well-known liturgical petitions that are met and prayed by the faithful during church services, not only at the Divine Liturgy (within the Litany of Completion), but also at other liturgical services (e.g. Vespers or Matins). Starting from what the deacon or the priest, on one side, and the believers, on the other side, understand by the Romanian Church formula „sfîrșit ***neînfruntat****” („the end* ***without shame*** *of our lives”), I will show what this expression actually means, by referring to the Greek original, both in biblical and liturgical texts. In the second part of the article, I will highlight the lexicographical approach of the epithet* ***neînfruntat*** *and its root verb* ***a înfrunta (to shame somebody; to make somebody be ashamed****, but also* ***to face somebody****), within* ***The Dictionary of the Academy****.*

*Key-words****: neînfruntat (without shame****), liturgical language, Byzantine Greek, The Romanian Dictionary of the Academy*

1. Argument

Continuînd seria preocupărilor noastre din ultimii ani, propunem spre dezbatere academică una din cele mai familiare[1] formule liturgice de cerere pe care le întîlnesc și cu care se roagă creștinii ortodocși în cadrul slujbelor, nu doar la Sfînta Liturghie, ci și la alte slujbe din rînduiala cultică obișnuită. Este vorba de formula „sfîrșit creștinesc [...] *neînfruntat* [...] să cerem”, pe care o rostește diaconul sau, în lipsa diaconului, preotul, în ceea ce se cheamă, în rînduiala tipiconală „Ectenia cererilor”[2], o ectenie pe care o întîlnim la mai

[1] Cînd vorbim despre familiaritatea unor formule liturgice, avem în vedere, desigur, nu doar frecvența cu care respectiva formulă apare în textele liturgice, ci și felul în care se raportează receptorul acestei formule la viața liturgică, în general. Astfel, este de înțeles că formula respectivă va fi familiară unui creștin ortodox care frecventează cu oarecare regularitate slujbele Bisericii, dar aceeași formulă îi va putea părea străină unui utilizator al limbii române care, dimpotrivă, nu frecventează slujbele cu regularitate. De asemenea, afirmînd că o formulă sau alta este familiară chiar în interiorul comunității de credincioși practicanți, ne întemeiem strict pe o percepție subiectivă, nicidecum pe vreun studiu sociologic alcătuit după toate canoanele acestei discipline.

[2] Ectenia este acea parte dintr-o slujbă în care diaconul sau preotul rostește o suită de formule de rugăciune, care începe, în mod obișnuit, cu „Pentru...” și se încheie cu „... (Domnului) să ne rugăm”, în timp ce poporul, recapitulat, în mod tradițional, prin cîntărețul de la strană, răspunde cu „Doamne miluiește!” (în cărțile de cult apare cu sau fără virgulă). De exemplu: „Pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm”, cu

BDD-A28328 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:07 UTC)

multe slujbe din cadrul cultului ortodox: la Sfintele Liturghii, la Vecernii, la Utrenii, la Taina Cununiei etc. În cadrul Sfintei Liturghii a Sfîntului Ioan Gură de de Aur, practic cea mai cunoscută și cea mai răspîndită slujbă din cursul anului bisericesc[1], această „Ectenie a cererilor" poate fi auzită în două momente: după Vohodul (sau Ieșirea) cu Cinstitele Daruri, respectiv după săvîrșirea Sfintei Jertfe, Jertfe, între cîntarea Axionului și rostirea rugăciunii „Tatăl nostru"[2]. În contemporaneitate, formula la care ne referim apare, în întregime, astfel: „Sfîrșit „Sfîrșit creștinesc vieții noastre, fără durere, *neînfruntat*, în pace, și răspuns bun la la înfricoșătoarea Judecată a lui Hristos de la Domnul să cerem!", la care strana și și credincioșii răspund: „Dă, Doamne!"[3].

2. Ce se înțelege astăzi prin „sfîrșit neînfruntat"?

Într-o astfel de rugăciune, relativ comună, pare suficient de limpede pentru ce anume se roagă credincioșii[4], atunci cînd diaconul sau preotul cere, în numele lor, un sfîrșit al vieții „creștinesc", un sfîrșit „fără durere", un sfîrșit „în pace", iar „răspunsul bun" la Judecata de după moarte pare să fie de înțeles în ce ar putea să constea, chiar dacă detaliile le rămîn ascunse chiar și celor mai înaintați teologi. În schimb, atunci cînd se roagă pentru un „sfîrșit neînfruntat", credincioșii nu par să fie foarte lămuriți și conștienți de cererea lor. Fără să ne întemeiem pe o anchetă sociolingvistică propriu-zisă *ad hoc*, a cărei necesitate o reclamăm pentru chestiunea de față, am încercat totuși să aflăm de la mai multe persoane, mai degrabă cultivate, creștini ortodocși practicanți, inclusiv mai mulți preoți, ce anume înțeleg ei prin formula „sfîrșit neînfruntat". În răspunsurile pe care le-am primit, cîțiva au mers pe ideea *neînfruntării* morții, adică a acceptării line a sfîrșitului, fără împotrivire; alții, mînați de o reflecție personală cu accente mai profund teologice, au subliniat ideea de *a nu-L înfrunta* pe Dumnezeu atunci cînd vor trece dincolo; cei mai mulți însă au recunoscut faptul că nu știu, respectiv că nu s-au gîndit niciodată la această binecunoscută formulă, chiar dacă o aud sau o rostesc cel puțin săptămînal. Niciunul dintre cei chestionați nu a oferit însă un răspuns care să aibă legătură cu însemnătatea (în cazul nostru, ascunsă, nemaiînțeleasă) a epitetului

răspunsul: „Doamne miluiește!". Există mai multe tipuri de ectenii, între care se găsește și una numită „Ectenia cererilor", în care formulele diaconului sau ale preotului se încheie cu „[...] (de) la Domnul să cerem", iar răspunsul poporului este „Dă, Doamne!".

[1] Anul bisericesc începe la data de 1 septembrie a anului calendaristic civil.

[2] Astfel, referințele noastre de mai jos la această „Ectenie a cererilor" în diferite *Liturghiere* de-a lungul istoriei literaturii bisericești românești nu vor cuprinde și indicația la pagină, de vreme ce avem de-a face cu o structură identică și repetabilă de la o ediție la alta, așa cum nu se indică paginile nici pentru textele Sfintei Scripturi, fiind de la sine înțeleasă familiarizarea utilizatorilor Scripturii cu structura acestei cărți (chiar dacă structura Scripturii diferă de la o tradiție la alta).

[3] *Liturghier*, 2012; subl. n.

[4] Am argumentat pentru conștientizarea formulelor liturgice într-un articol de popularizare din cadrul unei publicații ecleziale locale, tot acolo unde făceam o primă consemnare sumară privitoare la însemnătatea formulei „sfîrșit neînfruntat" (Gordon, 2017: 15).

BDD-A28328 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:07 UTC)

neînfruntat. Practic, putem vorbi despre o percepție denaturată a rugăciunii originale.

3. Semnificația reală a formulei „sfîrșit neînfruntat”

De bună seamă, fiind vorba despre un fragment tradus din limba greacă, deslușirea sensului formulei românești devine mai lesne atunci cînd ne raportăm textul Liturghiei grecești. Aici cererea respectivă pare să fie mai inteligibilă pentru cei fără prea multă inițiere în teologia răsăriteană: „Χριστιανὰ τὰ τέλη ζωῆς ἡμῶν, ἀνώδυνα, *ἀνεπαίσχυντα*, εἰρηνικά, καὶ καλὴν ἀπολογίαν τὴν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, αἰτησώμεθα” (*Ἱερατικόν*, 2004). Epitetul *ἀνεπαίσχυντος*, un adjectiv cu prefixul negativ *ἀ(ν)*, nu are un corespondent **ἐπαίσχυντος*, ci se formează direct de la verbul *ἐπαισχύνομαι* (*a se ruşina*, *a fi ruşinat*), la rîndul lui un compus, cu preverbul *ἐπί* (indicînd ideea de *adăugare*), al verbului *αἰσχύνομαι* (*a se ruşina*), un deverbativ al substantivului *αἰσχύνη* (*ruşine*). Astfel, *ἀνεπαίσχυντος* ar însemna: *de care nu îți este ruşine*. De altminteri, cel mai cuprinzător dicționar grec-român tipărit din toate timpurile, *Dicționarul elino-românescu* al lui G. Ioanid, echivalează *ἀνεπαίσχυντος* prin *neruşinat(u) pentru ceva*, *neruşinos(u)* (Ioanid, 1864). Practic, rugăciunea din „Ectenia cererilor” la care ne referim are în vedere un sfîrșit al vieții în care să nu existe vreun motiv de rușinare, în care credincioșii să nu fie rușinați de ceva săvîrșit de ei în timpul vieții. Firește, cuvîntul *neruşinat* în limba română, care reprezintă traducerea literală a lui *ἀνεπαίσχυντος*, a dobîndit, în curgerea veacurilor, un sens diferit, astfel încît astăzi *neruşinat* înseamnă exact opusul: *lipsit de ruşine*, *neobrăzat*, *obraznic*. Nu ne putem ruga astăzi, așadar, pentru „un sfîrșit nerușinat al vieții”; nici pentru un sfîrșit „fără (de) rușine”, fiindcă ar însemna același lucru. Poate că cea mai potrivită formulă ar fi: „fără (de) rușinare”, într-o traducere adecvată stilistic.

4. Ἀνεπαίσχυντος și traducerile în limba română

Imposibil nu ar fi, dar dificil cu siguranță să încercăm să găsim toate echivalările adjectivului grecesc *ἀνεπαίσχυντος* în limba română, din toate textele (literare sau nu) grecești prezumate a fi traduse în limba română. Dar o minimă investigație în acest sens în spațiul literaturii bisericești este necesară pentru articolul de față. Astfel, așa cum este de așteptat în general pentru textele liturgice raportate la cele biblice, adjectivul *ἀνεπαίσχυντος* apare deja în Noul Testament, într-o binecunoscută *Epistolă* a Sfîntului Apostol Pavel, *a doua către Timotei*: „Σπούδασον σεαυτὸν δόκιμον παραστῆσαι τῷ θεῷ, ἐργάτην *ἀνεπαίσχυντον*...” (*NTG*, 2012 și *NTOG*, 2005: *2Tim.* 2,15). Prin urmare, dată fiind întîietatea traducerilor biblice față de cele liturgice în spațiul românesc, vom căuta să vedem, întîi de toate, cum a fost redat *ἀνεπαίσχυντος* în textele nou-testamentare românești care conțin fragmentul acestei *Epistole către Timotei*, iar apoi cum a fost redat în *Liturghierele* românești de-a lungul veacurilor.

BDD-A28328 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:07 UTC)

4.1. Ἀνεπαίσχυντος în traducerile biblice românești

În primele traduceri românești ale fragmentului nou-testamentar menționat mai sus, putem observa o echivalare literală fidelă a sintagmei *ἐργάτην ἀνεπαίχυντον*, începînd de la Coresi (*Lucrul apostolesc*, 1563): „Nevoiaște-te și te arată înaintea Domnului ca un *lucrătoriu neruşinat*", sintagmă pe care o regăsim întocmai și în tradiția edițiilor biblice din seria începută de *Biblia* lui Șerban: *Biblia* de la București (1688), *Biblia* de la Blaj (1795), *Biblia* de la Sankt Petersburg (1819), *Biblia* lui Filotei (1854), *Biblia* lui Șaguna (1856-1858), *Noul Testament* al lui Ghika (1857), *Biblia Sinodală* (1914). O notă distinctă face *Noul Testament* de la Bălgrad (1648), cu sintagma *lucrătoriu căruia nu-i e ruşine*, explicitată parcă pentru cititorul de astăzi, iar acest lucru constituie încă o dovadă că acest *Nou Testament* de la Bălgrad nu a fost pur și simplu preluat în ediția integrală a Scripturii, la patruzeci de ani distanță, ci că cele două ediții sînt proiecte diferite, inclusiv dacă ne referim strict la partea nou-testamentară. O variantă ușor diferită grafic – dar în tradiția *Bibliei* lui Șerban – o întîlnim în *Noul Testament* de la București din anul 1703: *lucrătoriu ne-ruşinat*.

Începînd cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu acțiunea în Balcani și la nord de Dunăre a Societății Biblice Britanice, asistăm la o reinterpretare a echivalării tradiționale prin *neruşinat*. Astfel, *Biblia* Societății Biblice Britanice de la 1874 traduce *ἐργάτην ἀνεπαίχυντον* prin *lucrător care să nu se ruşineze*. Nițulescu, în *Noul Testament* de la 1897, traduce prin *lucrător ne dat de ruşine*, sintagmă preluată și în *Biblia Britanică* de la 1911, în *Biblia Britanică* de la 1921 (tradusă de D. Cornilescu, nemenționat), precum și în ediția Cornilescu din 1931. În schimb, același D. Cornilescu, în edițiile din 1920 (doar *Noul Testament*), 1921 și 1924, preferă traducerea prin secvența: *lucrător care n'are de ce să-i fie ruşine*. Pe aceeași linie avea să se înscrie, mai tîrziu, și *Biblia Jubiliară* a lui Bartolomeu Anania (2001), *Noul Testament interconfesional* – al Societății Biblice Interconfesionale din România (2014) – și *Biblia Catolică* (Iași, 2013), cu sintagma *lucrător care nu are de ce să se ruşineze*. O variantă adaptată gramatical la versiunea Cornilescu o întîlnim în *Noul Testament pe înțelesul tuturor*, editat de *Living Bible International* în 1984 și retipărit în 1991: *lucrător căruia nu are de ce să-i fie ruşine*.

Traducînd fără să calchieze, dar în spiritul semanticii originalului, *Biblia* din 1936 a lui Miron Cristea, precum și cea a lui Radu și Galaction din 1938, oferă o traducere mai dinamică: *lucrător cu fața curată*, preluată apoi în *Biblia Sinodală* din 1968, în *Noul Testament Sinodal* de la 1983, în *Biblia Sinodală* din 1988 și, în final, în *Biblia Sinodală* din 2008. Doar *Noul Testament* din 1941, tradus de Patriarhul Nicodim, precum și *Biblia* din 1944, a aceluiași Patriarh, reinterpretează echivalarea de la 1936, ajungîndu-se la sintagma *lucrător vrednic*, probabil neverificată cu textul original.

BDD-A28328 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:07 UTC)

4.2. Ἀνεπαίσχυντος în *Liturghierele*[1] românești

În ceea ce privește *Liturghierele* românești, redarea în traducere a lui *ἀνεπαίσχυντος* pare a fi mai puțin fluctuantă, cel puțin începînd cu perioada canonizării limbajului bisericesc, în epoca lui Antim Ivireanul, pînă tîrziu, în a doua jumătate a secolului trecut. Desigur, așa cum era de așteptat, pînă la *Liturghierul* lui Antim Ivireanul (Rîmnic, 1713), este firesc să întîlnim variațiuni: „A creștinilor sfîrșire întru viața noastră fără chinuire, *neruşinaţi,* în pace...” (*Liturghierul* lui Coresi, Brașov, 1570) sau „Creștinești obîrșiile vieții nostre, fără durori, *fără ruşinăciuni*, păciuite...” (*Liturghierul* lui Dosoftei, Iași, 1679 și Iași, 1683).

În schimb, începînd cu *Liturghierul* lui Antim Ivireanul (Rîmnic, 1713), formula devine „Sfîrșit creștinesc vieții noastre, fără de patimă <,> *neruşinat*, cu pace...” și, cu variațiuni[2], avea să se mențină ca atare în *Liturghierele* consultate de noi, pînă în anul 1967: Iași, 1715; Rîmnic, 1733; București, 1741; Rîmnic, 1747; București, 1747; Iași, 1747; Blaj, 1756; Rîmnic, 1787; București, 1797; Sibiu, 1798; Sibiu, 1807; Rîmnic, 1813; Chișinău, 1815; Rîmnic, 1817; Sibiu, 1827; Neamț, 1860; Sibiu, 1902; București, 1902; București, 1921; București, 1927; București, 1936; București, 1937; București, 1938; București, 1950; București, 1951; București, 1956.

Primul *Liturghier* care renunță la echivalarea *ἀνεπαίσχυντα* prin *neruşinat* este cel tipărit de Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, la București, în anul 1967, în timpul Patriarhului Justinian Marina. Începînd cu acest *Liturghier*, toate celelalte, tipărite cu aprobarea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la București (1974, 1980, 1987, 2000, 2010, 2012), echivalează *ἀνεπαίσχυντα*, în mod surprinzător, prin *neînfruntat*: „Sfîrșit creștinesc vieții noastre, fără durere, *neînfruntat*, în pace...” Spune că este surprinzătoare această modificare, întrucît, în tradiția textelor bisericești românești, atunci cînd a avut loc o diortosire sau o înnoire, un cuvînt sau o expresie mai obscură sau mai puțin utilizată a fost înlocuită cu un cuvînt sau o expresie mai inteligibilă. În cazul nostru, este evident că *neruşinat*, în a doua jumătate a secolului trecut, pe de o parte, nu mai reda, înțelesul originalului grecesc, fiindcă suferise deja o modificare de sens cu mult timp în urmă, cel puțin din secolul al XVIII-lea, în (*DLR*, 1971: s.v. *neruşinat*), iar pe de altă parte, devenise, prin natura modificării de sens de care aminteam, neinteligibil și nepotrivit în contextul „Ecteniei cererilor”. Este greu însă de crezut că echivalarea prin *neînfruntat* a făcut, începînd cu 1967, formula mai inteligibilă, pentru simplul fapt că și acest epitet, *neînfruntat*, sau mai degrabă verbul de la

[1] Vom numi cu titlul uniform *Liturghier* orice carte de cult care conține Dumnezeieștile Liturghii, indiferent de titlurile lor exacte din vechime: *Liturghie, Dumnezeieştile Liturghii, Sfînta şi dumnezeiasca Liturghie a Sfîntului Ioan Zlatoust, a Marelui Vasilie şi a Sfîntului Grigorie [...]* etc. La Bibliografia finală, titlurile vor fi redate întocmai.

[2] De pildă, în loc de „fără (de) patimă”, ἀνώδυνα a fost tradus și prin „fără durere”; dar nu această secvență face obiectul cercetării de față.

BDD-A28328 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:07 UTC)

care este derivat, a cunoscut, la rîndul lui, în limba română o schimbare de sens care îl plasează, contextual, în cu totul altă zonă de înțelegere, așa cum am arătat arătat mai sus, la punctul 2 al articolului de față. Practic, o formulă neînțeleasă sau sau care comportă riscul unei false înțelegeri a fost înlocuită cu altă formulă neînțeleasă și care comportă, de asemenea, riscul unei false înțelegeri.

5. „Înfruntarea", „neînfruntarea" și *Dicționarul Academiei*

5.1. *Neînfruntat*

Pornind de la reflecțiile de mai sus, am extins cercetarea lexicologică și traductologică la o minimă cercetare lexicografică. Dintru început, remarcăm că lema *neînfruntat* nu apare în dicționarul-tezaur ca un cuvînt-titlu. Cuvîntul *neînfruntat* mai apare în literatura bisericească și în alte locuri decît la „Ectenie cererilor" din cadrul diferitelor slujbe:

- „Pentru rugăciunile [...] Preacuratei și pururea Fecioarei Maria, Maicii Tale, singura nădejde *neînfruntată* [...]" (*Rugăciunea a zecea înainte de Sfînta Împărtășanie*[1]);
- „[...] să-mi fie acestea spre tămăduirea [...], spre credință *neînfruntată* [...]" (*Rugăciunea întîi după Sfînta Împărtășanie*);
- „*Neînfruntată* nădejdea ta, Născătoare de Dumenzeu, având, mă voi mântui" (*Rugăciunea* adresată Maicii Domnului, în cadrul Pavecerniței Mari – *Ceaslov*, 2001: 178);

doar că în aceste locuri *neînfruntat* echivalează în traducere gr. *ἀκαταίσχυντος* (*ἀ + κατά + αἰσχύνω*), și nu *ἀνεπαίσχυντος*, ca la „Ectenia cererilor": „τῆς μόνης *ἀκαταισχύντου* ἐλπίδος"; „εἰς πίστιν *ἀκαταίσχυντον*"; respectiv „τὴν *ἀκαταίσχυντον*, Θεοτόκε, ἐλπίδα σου ἔχων, σωθήσομαι". Sensul celor două adjective grecești este aproximativ același – *de care nu îți este rușine; de care nu ai de ce să te rușinezi; fără (de) rușinare* –, ele deosebindu-se prin conținutul semantic al celor două preverbe: *ἐπί*, cum arătam mai sus, indică ideea de *adăugare*, în timp ce *κατά* adaugă ideea de *venire asupra*, de *împotrivire* sau de *dispreț*.

Totuși, *înfruntat* și *ne(î)nfruntat, -ă* apar înregistrate printre derivatele verbului *a înfrunta* (*DA*, 1934: s.v. *înfruta*), cu două exemple, dar încadrat(e) greșit la sensul de *a-i arunca cuiva în față (o vină etc.), a-i reproșa, a-i lua în nume de rău*: „Ești acoperemânt... creștinilor și ajutătoare *neînfruntată*" (din *Mineiul* de la Râmnic, 1766; subl. n.), respectiv „Țiganul, cam *înfruntat*, Primi bine acest sfat" (din *Satirele poporane* ale lui Simion Florea Marian; subl. n.).

5.2. *A înfrunta*

Dacă, în pofida unei utilizări largi în limbajul bisericesc, *neînfruntat* nu și-a găsit locul unui cuvînt-titlu în *Dicționarul Academiei*, lema *a înfrunta* (*DA*, 1934:

[1] Cele douăsprezece rugăciuni de dinainte de Sfînta Împărtășanie, precum și cele de după Sfînta Împărtășanie se găsesc în cadrul rînduielii Sfintei Liturghii (deci, în *Liturghiere*), în orice carte de rugăciuni, precum și în cărticele care conțin doar Rînduiala Sfintei Împărtășanii, tipărite anume pentru pregătirea euharistică a credincioșilor.

BDD-A28328 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:07 UTC)

s.v. *înfrunta*) este tratată pe larg, inclusiv cu exemple din limbajul bisericesc și înregistrînd și un sens apropiat de înțelesul lui *neînfruntat* din „Ectenia Astfel, sensurile sînt împărțite în două clase mari, primul (vechi) pornind de la ideea de *a-i arunca cuiva în frunte (= în față) un adevăr, un cuvînt aspru etc.*, doilea (modern), calchiat după fr. *affronter*, cel aflat în uz și astăzi: *a lua o atitudine (provocătoare) de opoziție hotărîtă în fața cuiva*, *a se opune* etc. Primului sens i se subsumează, potrivit *Dicționarului Academiei*, două înțelesuri: 1) *a-i arunca cuiva în față (o vină etc.), a-i reproșa, a-i lua în nume de rău*, la care sînt încadrate greșit, cum am arătat mai sus, și adjectivele derivate *înfruntat* și *neînfruntat*; și 2) (intranzitiv) *a se rușina, a se înroși (= a i se urca sîngele în frunte, cf. în obraz) de rușine*, dar cu un exemplu interpretat, la rîndul lui, greșit: „Rușineaze-se și să înfrunteaze cei ce cearcă sufletul mieu” (din *Biblia* lui Șerban, *Psalmul* 69,2). Probabil autorul articolului a avut în vedere exclusiv traducerea în limba franceză, pe care o adaugă explicativ exemplului: „que ceux-là soient honteux et rougissent, qui cherchent mon âme”, ceea ce reprezintă o traducere aproximativă, întrucît cele două verbe originale (*αἰσχυνθείησαν* și *ἐντραπείησαν*), cvasi-sinonime între ele, sînt forme de pasiv, iar o traducere fidelă, în spiritul *Psalmilor*, ar trebui să accentueze această dimensiune (pasivă) a rușinării de către Dumnezeu, nu a unei autorușinări („să fie rușinați cei caută sufletul” Psalmistului). Desigur, forma reflexivă din româna secolului al XVII-lea, este o redare potrivită, cu următoarea remarcă: verbul *să înfrunteaze* este probabil o eroare de tipar, utilizarea lui intranzitivă (așa cum o indică *Dicționarul Academiei*) fiind imposibilă. O ediție critică ar trebui să o corecteze astfel: „Rușineaze-se și să <se> înfrunteaze [...]”. Că este o eroare de tipar, și nu o utilizare intranzitivă a unei forme verbale active o dovedesc mai multe argumente:

- forma corectă (reflexiv-pasivă) a verbului în edițiile ulterioare (începînd cu Biblia de la Blaj);
- forma corectă (reflexiv-pasivă) a verbului în aceeași *Biblie de la București*, în cel puțin două locuri: „nici *să să rușineaze* pre mine cei ce Te cercetează pre Tine, Dumnezăul lui Israil” (*Psalmul* 68,8; pe aceeași pagină cu ceea ce considerăm a fi o eroare de tipar, la *Psalmul* 69,2); respectiv: „și *să va înfrunta* luna și să va rușina soarele [...] (*Isaia* 24,23);
- (și mai ales) forma corectă (reflexiv-pasivă) a verbului în traducerea lui Milescu Spătarul, așa cum apare în Ms. 45 al BAR, traducere care a stat la baza alcătuirii Vechiului Testament din cadrul ediției *Bibliei* lui Șerban: „Ruşinêdze-se şi *să să înfruntêdze* cei ce cearcă sufletul mieu” (*MS 45*, 1683-1686).

Astfel, credem că interpretarea corectă a sensului din exemplul dat (și prezumat a fi corectat), dar și prin coroborarea cu alte exemple din literatura bisericească, ar trebui să excludă intranzitivitatea acestui verb și să indice sensul de *a rușina*, nu *a se rușina*, indicînd, desigur, sensul reflexiv-pasiv al utilizării din textele vechi-testamentare. De asemenea, acest sens ar trebui nu subsumat,

BDD-A28328 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:07 UTC)

ci subsecvent primului, din care ar trebui excluse, respectiv relocate și alte exemple interpretate greșit în dicționarul-tezaur, precum:

- „Vor *înfrunta* pre cel necurat” (*Biblia* lui Șerban);
- „Îl *înfruntară* ca pre un luptătoriu împrotiva lui Dumnezeu” (Dosoftei, *Viețile Sfinților*);
- „Să nu mă *înfruntedzi*, Doamne, la ceas de mînie” (Dosoftei, *Psaltirea în versuri*);
- „Pre cei ce slujia făpturii... i-am *înfruntat*” (*Mineiul* de la Rîmnic, 1766);
- „Mai bine este să nu dai săracului, decît să-l ocărăști și să-l *înfruntezi*” (Mărgăritare);

în care există suficiente indicii că sensul nu este acela de *a-i arunca cuiva în față (o vină etc.)*, *a-i reproșa*, *a-i lua în nume de rău*, ci de *a rușina (pe cineva)*, *a face (pe cineva) de rușine*.

5.3. Observăm, așadar, că, în *Dicționarul Academiei*, pe de o parte, există interpretare eronată a sensurilor cuvîntului *a înfrunta*, iar pe de altă parte, probabil ca o consecință a acestei interpretări greșite, lipsește cuvîntul *neînfruntat*, ca o lemă de sine stătătoare, echivalentă a celor două adjective grecești din registrul limbajului bisericesc. În plus, devine evident că descrierile lexicografice ale lemelor din traducerile românești vechi ar trebui, pentru un plus de precizie, să țină cont de sensurile din originalul (de obicei, grecesc) pe care aceste traduceri îl au drept sursă.

6. Cîteva concluzii

După toate cele expuse mai sus, ajungem inevitabil la anumite concluzii, dintre care unele s-ar putea constitui în premise ale viitoarelor cercetări în domeniul limbajului bisericesc și care țin de însăși natura limbajului bisericesc:

1) Există o corespondență strînsă între limbajul biblic și cel liturgic. În limba greacă, această corespondență este foarte evidentă și păstrată pînă astăzi; în latina bisericească, fiind o limbă de traducere (dar o traducere anterioară nașterii literaturii liturgice, separate de cea biblică), corespondența despre care vorbim este, de asemenea, prezentă, dar mai puțin evidentă decît în limbajul bisericesc grecesc. Percepția că ar trebui tratate separat a condus, în spațiul românesc, la expresii noi diferite în textele scripturistice și cele liturgice, pierzîndu-se o importantă unitate de limbaj.

2) Limbajul bisericesc, fiind deopotrivă o limbă literară (în uz), un jargon, o „limbă specială” sau un sociolect, este întîi de toate limba unei comunități, felul în care acea comunitate se exprimă și în care se simte „acasă”, se simte „confortabil”. Prin urmare, este accesibil doar celui care se deprinde cu el, acest lucru fiind valabil și pentru limbile „originale”.

3) Observăm, astfel, că limbajul în general, iar cel din spațiul liturgic, în special, este, pe alocuri, expresia unei reflecții teologice foarte înalte (în care, în cele din

BDD-A28328 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:07 UTC)

urmă, limba este invitată să tacă[1]), dar și a unor componente mult mai prozaice. Dacă ar fi să ne referim doar la rugăciunea „Tatăl nostru", oricît de capabili am să adaptăm la limba curentă expresii precum „sfințească-se Numele Tău" sau „vie Împărăția Ta", acestea vor fi dificil de înțeles și/sau de explicat inclusiv pentru cei care practică o reflecție teologică de adîncime, în timp ce fraze precum „facă-se voia Ta, precum în cer, așa și pe pămînt" sau „pîinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi" par mai aproape de înțelegerea celui care le rostește.

4) Dacă acceptăm deci această deosebire între cuvinte și expresii care încearcă să redea o teologie înaltă, pe de o parte, și cuvinte și expresii mai prozaice, pe de altă parte, atunci înseamnă că și inteligibilitatea acestora trebuie judecată, în mod analogic, diferit. Astfel, pretenția inteligibilității este absurdă pentru realitățile teologice foarte adînci, dar este legitimă pentru aspectele prozaice. În cazul expresiei analizate în articolul de față, avem motive să credem că „sfîrșitul *ἀνεπαίχυντα*" al vieții noastre nu se referă la realități greu inteligibile minții omenești și pentru care limba ar trebui să se mulțumească cu caracterul ei deictic față de o realitate pe care nu o poate cuprinde.

5) Astfel, dacă acceptăm necesitatea inteligibilității expresiilor bisericești care indică realități (mai) prozaice, atunci – și numai atunci[2] – putem accepta și necesitatea unei înnoiri a limbajului. În cazul sintagmei „sfîrșit [...] *ἀνεπαίχυντα*" credem că cea mai potrivită redare în limba română este „sfîrșit [...] fără de rușinare".

6) Pe un alt palier însă, cel al lexicologiei și al lexicografiei românești, am ajuns la concluzia că alcătuirile lexicografice de vîrf manifestă lacune importante în ceea ce privește limbajul bisericesc, datorate necunoașterii înțelesurilor – profunde sau nu – pe care le au diferite cuvinte sau expresii în *acel* context, cel al limbajului bisericesc, un sistem lingvistic unitar, nu total autonom, dar suficient de bine închegat pentru a nu trebui raportat în permanență la limba standard. Devine de la sine înțeles că lexicograful, acolo unde are de descris cuvinte sau expresii uzuale în limbajul bisericesc, fie că interferează, fie că nu interferează cu limba română standard (din actualitate sau din epoca exemplelor preluate în lucrarea lexicografică), este necesar fie să cunoască el însuși sau, dacă nu, să se consulte cu specialiști care au acces la limbile originale (în speță, greaca bizantină) în care au fost scrise sursele traducerilor care constituie corpusul principal (iar acolo unde nu constituie

[1] A se vedea practica răspîndită a „terirem"-ului la *chinonic*, imitînd „cîntarea îngerească", în psalmodia (de sorginte) bizantină, în cel mai important moment al Sfintei Liturghii, acela al *Chinoniei*, al Sfintei Împărtășanii.

[2] Nu agreăm ideea înnoirii de dragul înnoirii; nici ideea înnoirilor care nu aduc vreo noutate semnificativă, ci doar cuvinte sau expresii alternative cu cele înlocuite; nici ideea înnoirilor din rațiuni de adaptare la uzul curent al limbii (un fel de 'aggiornamento' lingvistic), care echivalează cu o evidentă tentă de secularizare. Cele două concepte – 'aggiornamento'și 'secularizare'– au, de altminteri, același nucleu semantic, al *timpului lumesc* („veacul", în terminologie biblică).

BDD-A28328 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:07 UTC)

corpusul principal, constituie cel puțin sursa, la rîndul lor, pentru scrieri secundare).

7. Repere bibliografice

7.1. Ediții ale textelor scripturistice

NTG. 2012. *Novum Testamentum Graece*, 28th Revised Edition, edited by Barbara Aland, Kurt Aland, Johannes Karavidopoulos, Carlo M. Martini and Bruce M. Metzger, in cooperation with the Institute for New Testament Textual Research, Münster/Westphalia, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart

NTOG. 2005. *The New Testament in the Original Greek*, ed. by Maurice A. Robinson and William G. Pierrepont, Byzantine Text Form

Lucrul apostolesc. 1563. *Lucrul apostolesc (Apostolul)*, tipărit de Diaconul Coresi în Brașov la anul 1563, în „Texte de limbă din secolul al XVI-lea", reproduse în facsimile de I. Bianu, vol. IV, Tiparul „Cultura Națională", București, 1930

Noul Testament de la Bălgrad. 1648. *Noul Testament sau Împăcarea au leagea noao a lui Iisus Hristos, Domnului nostru*. Izvodit cu mare socotinţă, den izvod grecescu şi slovenescu, pre limbă rumânească, cu îndemnarea şi porunca denpreună cu toată cheltuiala a măriei sale Gheorghe Racoţi, craiul Ardealului. Tipăritu-s-au întru a măriii sale tipografie, dentîiu noou, în Ardeal, în cetatea Belgradului. Anii de la întruparea Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos 1648, luna lui ghenuariu 20 (ediţie modernă: Alba Iulia, 1988)

Ms 45. 1683-1686. *Vechiul Testament – Septuaginta. Versiunea lui Nicolae Spătarul Milescu (Ms 45 de la Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei Române)*, ediție de text, prefață, notă asupra ediției, introducere, bibliografie, indice de cuvinte și forme, indice de nume proprii de Eugen Munteanu (coord.), Ana-Maria Gînsac, Ana-Maria Minuț, Lucia Gabriela Munteanu și Mădălina Ungureanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2016

Biblia lui Şerban (Biblia de la Bucureşti). 1688. *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi Noului Testament.* Tipărită întîia oară la 1688 în timpul lui Şerban Vodă Cantacuzino, Domnul Ţării Româneşti. Retipărită după 300 de ani în facsimil şi transcriere, cu aprobarea Sfîntului Sinod şi cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988

Noul Testament al lui Antim Ivireanul. 1703. *Noul Testament*, acum întâi tipărit într-acesta chip, pre limba rumânească, cu porunca şi cu toată cheltuiala prea luminatului și învățatului iubitoriul de Hristos domn și oblăduitoriu a toată Țara Rumînească, Io Constantin Basarab Voievod, cu blagoslovenia Prea sfinţitului Mitropolit și exarhul Plaiurilor Kyr Theodosie, și s-au typărit în Tipografia Domnească, în orașul Bucureștilor, la anul Mîntuirii 1703, de smeritul întru ieromonahi Anthim Ivireanul

Biblia de la Blaj. 1795. *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi şi a ceii noao,* toate care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înţelesul limbii româneşti, acum întîiu s-au tipărit româneaşte supt stăpînirea preaînălţatului împărat a Romanilor

BDD-A28328 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:07 UTC)

Francisc al doilea (...). Cu blagoslovenia mării sale prealuminatului şi preasfinţitului domnului domn Ioan Bob, vlădica Făgăraşului (...), Blaj

Biblia de la Sankt Petersburg. 1819. *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi şi aceii noao,* Sankt Petersburg

Biblia lui Filotei. 1854. *Biblia sau Testamentul vechiu şi nou* (...) tipărit (...) prin binecuvîntarea (...) iubitoriului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzăul, D.D. Filoteiu, Buzău

Biblia lui Şaguna. 1856-1858. *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură* (...), tipărită (...) cu binecuvîntarea excelenţiei sale, prea sfinţitului Domn Andreiu, Baron de Şaguna, Sibiiu

Noul Testament al lui Ghika. 1857. *Noul Testament al Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos*. Tipărit cu voea și blagoslovenia Prea Sfinților Episcopi ai Principatului României după cel mai ales model, dat de Prea Sfinția lor, în zilele prea înălţatului Domn stăpînitor a toată Țara Românească Alexandru Dimitrie Ghika VV, a cincea ediție, București, Tipografia Națională a lui Iosif Romanov și Comp

Biblia Britanică. 1874. *Sănta Scriptura a Vechiului şi a Noului Testamentŭ*. Ediţiune nouă, revedută după tecsturile originale şi publicată de Societatea Biblică pentru Britania şi străinătate. Vechiulŭ Testamentŭ, Iaşii, Tipo-litografia H. Goldner

Noul Testament al lui Niţulescu. 1897. *Noul Aşezământ,* tradus din limba originală greacă, sub domnia M.S. Carol I. Regele Românii Archipăstor şi Mitropolit Primat fiind de a doa oară D.D. Iosif Gheorghian, de Dr. N. Nitzulescu, Profesor la Facultatea de Teologie, tipărit cu spesele Societăţii Biblice Britanice, Bucureşti

Biblia Britanică. 1911. *Sfînta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament.* Tipărit cu spesele Societăţii de Biblii Britanică şi Străină, Bucureşti

Biblia Sinodală. 1914. *Biblia, adică Dumnezeeasca Scriptură a Legii Vechi şi a celei Nouă*, tipărită în zilele majestăţii sale Carol I, Regele României, în al 49 an de slăvită domnie, Ediţia Sfîntului Sinod, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti

Noul Testament Cornilescu. 1920. *Noul Testament al Domnului nostru Iisus Hristos*, tradus de D. Cornilescu, Societatea Evanghelică Română, București

Biblia Cornilescu. 1921[1]. *Biblia sau Sfînta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, Societatea Biblică pentru Răspîndirea Bibliei în Anglia şi Străinătate, Bucureşti [trad. de D. Cornilescu, nemenţionat]. Prima ediţie apare în anul 1921, iar următoarele trei ediţii în 1924, 1926 (*non vidimus*) şi 1931

Biblia Sinodală. 1936. *Sfînta Scriptură*, tradusă după textul grecesc al Septuagintei, confruntat cu cel ebraic, (...) din îndemnul și cu purtarea de grijă a Înalt Prea Sfințitului Dr. Miron Cristea, Patriarhul României, cu aprobarea Sfîntului Sinod, Tipografia Cărților Bisericești, București

Biblia lui Radu-Galaction. 1938. *Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi a Noului Testament*, tradusă după textele originalelor ebraice şi greceşti de preoţii profesori Vasile Radu şi Gala Galaction din înalta iniţiativă a Majestăţii sale regelui Carol II, Fundaţia pentru Literatură şi Artă «Regele Carol II», Bucureşti

Noul Testament. 1941. *Noul Testament al Domnului nostru Iisus Hristos*, traducere de Nicodim, Patriarhul României, ediția a IV-a, revăzută și complectată, Editura Institutului Biblic a Bisericii Ortodoxe Române, București

BDD-A28328 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:07 UTC)

Biblia Sinodală. 1944. *Biblia sau Sfînta Scriptură*, după textul grecesc al Septuagintei, tipărită în zilele Majestății Sale Mihai I, Regele României, prin osîrdia Înalt Prea Sfințitului Nicodim, Patriarhul României, cu binecuvîntarea Sfîntului Sinod, ediția a doua, Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București

Biblia Sinodală. 1968. *Biblia sau Sfînta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfîntului Sinod, Bucureşti, Institutul Biblic şi de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române

Noul Testament Sinodal. 1983. *Noul Testament* cu *Psalmii*, tipărit cu aprobarea Sfîntului Sinod, sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București. (Reia o ediție anterioară, din 1972; *non vidimus*)

Biblia Sinodală. 1988. *Biblia sau Sfînta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfîntului Sinod, Bucureşti, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București (reproduce textul ediției din 1982)

Noul Testament pe înțelesul tuturor. 1991. Editat în 1984 și retipărit în 1991, *Living Bible International*, f.l

Biblia jubiliară (ediția Anania). 2001. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ediție jubiliară a Sfîntului Sinod (...), redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Bucureşti

Biblia Sinodală. 2008. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită cu binecuvîntarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfîntului Sinod, Bucureşti, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București (reproduce textul ediției din 1988)

Biblia Catolică. 2013. *Biblia*, traducere, introducere şi note de pr. Alois Bulai şi pr. Eduard Patraşcu, Editura Sapientia, Iaşi

Noul Testament interconfesional. 2014. *Noul Testament*, traducere după textele originale grecești, Societatea Biblică Interconfesională din România, București

7.2. Liturghiere

Ἱερατικόν, 2004. *Ἱερατικόν*, περιέχον τὰ τῷ ἱερεῖ ἀνήκοντα ἐν ταῖς ἀκολουθείαις τοῦ Νυχθημέρου τὰς θείας καὶ ἱερὰς Λειτουργίας Ἰωάννου τοῦ Χρισοστόμου, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ τῶν Προηγιασμένων καί τινας ἄλλας ἀκολουθείας καὶ εὐχάς, ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκλλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἔκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκλλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα

Liturghierul lui Coresi. 1570. *Liturghierul lui Coresi*, tipărit la Braşov în anul 1570, text stabilit, studiu introductiv şi indice de Alexandru Mareș, Editura Academiei, București, 1969

Liturghierul lui Dosoftei. 1679. *Dumnezăiasca Liturghie*, acum întîi tipărită rumâneaște (...), Iaşi

Liturghierul lui Dosoftei. 1683. *Liturghie şi Rugăciuni* (*Dumnezeiasca Liturghie cei dintru sfinţi Părintelui nostru Ioan Rost-de-Aur Arhiepiscopul cetăţii lui Constantin*), Iaşi

BDD-A28328 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:07 UTC)

Liturghierul lui Antim. 1713. *Dumnezeeştile şi sfintele Liturghii a celor dintru Sfinţi Părinţilor noştri (...)*, acum întâi tipărite (…), Biblioteca Academiei Române, fondul de carte românească veche, cota 164, Tîrgovişte

Liturghier Iași. 1715. *Sfînta şi Dumnedzăiasca Liturghie a Sfîntului Ioan Zlatoust, a Marelui Vasilie, şi a Sfîntului Grigorie Dvoeslov, carea iaste Prejdesştenia*, acum întîi tipărită, cu porunca și cheltuiala Prea luminatului Domn Io Nicolae Alexandru Voevod, cu blagoslovenia Pre sfințitului Patriarh al Ierusalimului și a toată Palestina, Kyr Hrisant (...), Iași

Liturghier Rîmnic. 1733. *Sfintele şi Dumnezeeştile Liturghii a celor dintru Sfinţi Părinţilor noştri, a lui Ioan Zlatoust, a lui Vasilie cel Mare, şi a Prejdesşteniii*, acum întru acestaşi chip tipărite rumâneaşte (...), Rîmnic

Liturghier Bucureşti. 1741. *Dumnezeeştile şi sfintele Liturghii a celor dintru Sfinţi Părinţilor noştri, a lui Ioan Zlatoust, a lui Vasilie cel Mare, şi a Prejdeştenii*, acum întâi tipărite (…), Biblioteca Academiei Române

Liturghier Râmnic. 1747. *Sfintele şi Dumnezeeştile Liturghii a celor dintru Sfinţi Părinţilor noştri, a lui Ioan Zlatoust, a lui Vasilie cel Mare, şi a Prejdesşteniii*, Rîmnic

Liturghier Bucureşti. 1747. *Dumnezeeştile şi Sfintele Liturghii a celor dintru Sfinţi Părinţilor noştri a lui Ioan Zlatoust, a lui Vasilie cel Mare şi a Prejdesşteniei* (…), Bucureşti

Liturghier Iaşi. 1747. *Dumnezeeştile şi sfintele Liturghii a celor dintru Sfinţi Părinţilor noştri, a lui Ioan Zlatoust, a lui Vasilie cel Mare, şi a Prejdeştenii* (...), Iași

Liturghier Blaj. 1756. *Dumnezeeştile Liturghii a celor dintru Sfinţi Părinţilor noştri Ioan Zlatoust, Vasilie cel Mare, şi a Prejdesşteniei* (…), Blaj

Liturghier Rîmnic. 1787. *Sfintele şi dumnezeeştile Liturghii a celor dintru sfinţi părinţilor noştri, a lui Ioan Zlatoust, a lui Vasilie cel Mare şi a Prejdeosşteniei* (…), Rîmnic

Liturghier Bucureşti. 1797. *Sfintele şi Dumnezeeştile Liturghii a celor dintru sfinţi Părinţilor noştri, a lui Ioan Zlatoust, a lui Vasilie cel Mare şi a Prejdestşteni<i>i* (…), Bucureşti

Liturghier Sibiu. 1798. *Sfintele şi Dumnezeeştile Liturghii a celor dintru Sfinţi Părinţilor noştri, a lui Ioan Zlatoust, a lui Vasilie cel Mare, şi a Prejdeosşteni<i>i*, Sibiu. Această ediţie, tipărită de Petru Bart, a cunoscut mai multe retipăriri, printre care Sibiu 1814 și Sibiu 1907

Liturghier Sibiu. 1807. *Sfintele şi Dumnezeeştile Liturghii a celor dintru Sfinţi Părinţilor noştri, a lui Ioan Zlatoust, a lui Vasilie cel Mare, a lui Prejdeosşteni<i>i*, Sibiu

Liturghier Rîmnic. 1813. *Sfintele şi Dumnezeeştile Liturghii a celor dintru Sfinţi Părinţilor noştri, a lui Ioan Zlatoust, a lui Vasilie cel Mare şi a Prejdesştenii*, Rîmnic

Liturghier Chişinău. 1815. *Liturghie*, în Exarhicească Tipografie a Basarabiei, în Sfînta Mitropolie a Chişinăului şi a Hotinului, Chişinău

Liturghier Rîmnic. 1817. *Sfintele şi Dumnezeeştile Liturghii acelor dintru Sfinţi Părinţilor noştri, a lui Vasilie cel Mare, a lui Ioan Zlatoust, şi a Prejde sştenii*, Rîmnic

Liturghier Sibiu. 1827. *Sfintele şi Dumnezeeştile Liturghii a celor dintru Sfinţi Părinţilor noştri, a lui Ioan Zlatoust, a lui Vasilie cel Mare, a Prejdeosşteniii*, Sibiu

BDD-A28328 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:07 UTC)

Liturghier Neamț. 1860. *Dumnezeeştile Liturghii ale Sfinţilor Ierarhi Ioan Gură de Aur, Vasilie cel Mare și Grigorie de Dumnezeu Cuvîntătoriul* (...), Neamț

Liturghier Sibiu. 1902. *Dumnezeieştile Liturgii ale Sfinţilor Ierarchi Ioan Gură-de-Aur, Vasilie cel Mare și Grigorie Teologul* (sic!) (...), Tipariul Tipografiei Archidiecesane, Sibiiu

Liturghier București. 1902. *Dumneḍeieştile Liturghii ale Sfinţilor noştrii Părinți: Ión Gură-de-Aur, Vasilie cel Mare și Grigorie Dialogul* (...), Tipografia Cărților Bisericești, București

Liturghiere 1921-2012. *Liturghiere* tipărite la București, sub egida Bisericii Ortodoxe Române, la Tipografia Cărților Bisericești / Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (cu diferite titulaturi similare), în ediţiile din anii 1921, 1927, 1936, 1937, 1938, 1950, 1951, 1956, 1967, 1974, 1987, 2000, 2010, 2012, avînd titlul: *Liturghier cuprinzînd Dumnezeieştile Liturghii ale Sfinţilor noştri Părinți Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare și liturghia darurilor mai înainte sfințite (...)*, București.

7.3. Alte cărți

Ceaslov. 2001. *Ceaslov*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București

DA. 1934. *Dicționarul Limbii Române*, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, tomul II, partea I. *[Literele] F-I*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București

Gordon, O. 2017. *Sfîrșitul creștinesc al vieții noastre* sau *Măcar să știm pentru ce ne rugăm*, în „Buletinul Parohiei Sfântul Ilie-Gorgani, XIX, nr. 4, p. 15

Ioanid, Gheorghe. 1864. *Dicționaru elino-românescu*, tradusu dupe al lui Skarlatu D. Vizantie de G. Ioanid (...), Tipografia Statului, București

BDD-A28328 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:07 UTC)